



KUNSKAP OCH KANINHÅL

Åtta år har gått sedan Naima Chahboun (f. 1980) debuterade med den prisade samlingen *Okunskapens arkeologi*. Nu kommer hennes andra bok. Skrivsättet har förändrats, men ämnet är snarlikt. Boken vrider och vänder på, prövar och leker med inget mindre än själv kunskapen. David Zimmerman har läst *Äpplen och päron*.

Poeten Naima Chahboun är tillbaka efter en längre tystnad. Boken heter *Äpplen och päron* och har övermogna fikon vackert målade på omslaget. Dissonansen mellan bilden och den ordstävsklingande titeln får mig att associera ett ögonblick till vissa av surrealisten René Magrittes kunskapsfilosofiska målningar. Målningar som påminner om hur viljan till kunskap riskerar att jaga fram förvirring: I närbild blir språkets och världens gränser märkligt undflyende. Surrealister tenderar också att visa hur världen, när man zoomar in för långt, lätt framstår så rubbad att man undrar: Vad ska vi med viss kunskap till? Hur frustrerande menlöst är det inte, till exempel, att få veta hur en viss sorts fikonfluga föds inuti fikonfrukten, bara för att leva instängd där tills den uppgår i fruktköttet? Men att spela med dissonanser och skapa mening ur spänningsfältet mellan kunskapens äpple och fikonetts dårskap, är vad Chabouns nya dikter tar sig an:

**Här har du ditt äpple, skrek hon och kastade granaten genom
fönsterrutan, och förresten är jag inte din morsa!**

**Det här är inget äpple, svarade jag och satte tänderna i skalet. Finns det
överhuvudtaget någon anledning att tvivla, utöver den att tvivlet
är allt vetandes fundament, på att den förbjudna frukt
som Eva gav till Adam var ett fikon? Visste du
att fikon äter getingar? Att fikonplantan är hermafrodit? Eller
att fikonet, precis som äpplet, är en falsk frukt?**

**Lägg till det fikonets mättade sötma och trådiga fruktkött,
dess släta tyngd i din handflata, som ett urmjölkat bröst
eller en åsnehingsts pungkula. Vad kallar du det,
om inte kunskap?**

**Du glömmer två saker, sa hon med ansiktet dolt
bakom gardinen. Du är naken, och
du är naken.**

Äpplen och päron är en diktsamling i sex avsnitt. Två av dem – betitlade ”tal” och ”problem” – har en prosaliknande form, men i övrigt varierar dikternas form blott i detaljer: I ett kapitel är dikterna numrerade, i ett annat tio rader långa, i ett tredje har alla dikter titlar. Tilltalet skiftar desto mer. I avsnittet ”äpplen och päron”, varur dikten ovan är hämtad, ges smarta men deliriska lekar med metaforer, symboler och ordstäv. I ”ut ur historien” är tonen mer sammanbiten:

Om ett äpple faller, faller.

Ett system av slumpmässiga sammanträffanden.

Min sårbarhet har inga gränser.

Allt du ser här är en fantasi.

Din mun, dina händer.

Timmarna av tuggande generatorer, restprodukter, slagg.

Hjärna, inte hjärta.

En approximerad sanning.

Det är tummarna som gör oss mänskliga.

Ordet är ”ont”.

Att påstå att alla avsnitt handlar om kunskap är nog inte fel. Men det säger ganska lite om den här poesin. Chahbouns lekfulla betydelseförskjutningar gör samlingen svårförklarad. Dikternas symboliska register flyttar sig snabbt: Bibelns och Newtons äpplen faller kunskapens, patriarkatets och vetenskapens förgiftade domar över människan, som granater eller ... fikon? Pungkulor? Jag vet inte riktig. Varje rad matar in ny okunskap i mig. Men oavsett om dikterna drivs av drastiska bilder och en välsatt rytm som i avsnittet ”äpplen och päron”, eller genom punkternas gåtfulla tankeavbrott i ”ut ur historien”, lockar Chahbouns smarta hantverk mig att uppmärksamt fortsätta läsa. *Äpplen och päron* signalerar ambitiöst att dessa dikter är här för att ta reda på något. Men hur, och vad?

På den punkten känns den Katapultprisbelönade debuten *Okunskapens arkeologi* från 2011 enklare att sammanfatta. Det är en bok som väver ihop atombomben, orientering (sporten), elfte septemberdåden och elefanter med rättsfallet mot paret Rosenberg i 50-talets USA. I en välbyggd experimentell kakafoni löper en förvriden sakprosa i två spalter över sidorna, utan att diktens tänkande drunknar i det omfattande materialet. Viktigt är att *Okunskapens arkeologi* i stor utsträckning saknar ett utskrivet ”jag” som utför detta tänkande. En jaglöshet som påminner om languagepoeten Charles Bernsteins nedmonterade ideal av en autentisk lyrisk stämma, eller Inger Christensens nästan bortommänskligt ordnade diktverk, där man snarare får känslan av att tänkandet sker i själva språket. Liksom hos Christensens berömda dikt från 1981 är den ordnande principen i *Okunskapens arkeologi* alfabetet. Liksom ibland hos Bernstein rör sig språket framåt genom ljudligheter, rytmer som plötsligt tycks uppstå av sig själva, samt genom lån från dokument och ”hittat språk” som humoristiskt får befrukta varandra kors och tvärs. Ett enhetligt verk som lär oss något om vår destruktiva civilisations absurditet.

Äpplen och päron är annorlunda, med ett mer framträdande diktjag och mindre framträdande ärende. Det går att se kopplingar till hur poesin i stort har förändrats i Sverige de senaste tio åren: Kritiken mot civilisationen finns kvar, men vissa perspektiv- och temperamentsbyten har gjorts. Samtidigt är det värt att betona hur

mycket Chahbouns dikter drar sig undan den samtida bokpoesins bildspråk till något eget. Ta bara hur det första avsnittet ”det var en gång” blandar utsagor som förefaller komma från ett lyriskt inkännande jag med sago- eller fabelscener i en oförutsägbar och inte sällan aggressiv blandning:

**Om jag inte ens minns
min egen smärta, hur ska jag
då kunna föreställa mig
någon annans? Bit i den här
citronen: Det var som att
andas med fittan, jag särade
låren och kulingarna föll
rakt ner i vargens gap.**

Eller hur hon blandar en konventionell utsaga om kunskap med ett desto mer okonventionellt föremål för kunskap:

**Viss kunskap lever man
bättre utan, som kunskapen
om hur trollungar spricker
i solsken /.../**

Återkommer gör smärtsamma konnotationer till våld och familjebildande (kulingar, trollungar). Kanske förs tanken till aborter, kanske till övergrepp, men kisten mellan symbol och klarspråk gör det svårt att veta: ”Det här äpplet är fullt av mask, / jag menar skam”. Vissa signalord för en feministisk diskurs dyker upp i rader som:

**Kriget bröt ut till följd av ett
äpple, *the male gaze* klickar
världen i brand. /.../**

eller:

**.../ hon som talar
så vackert om systemskap
och respekt. .../**

När ”hon” i samma dikt både omtalas som en varg man ska akta sig för, och som ”din spegelbild”, blir dock den läsare som vill avkoda ett rakt meddelande åter överlistad.

I *Okunskapens arkeologi* finns en passage om djurparker som bombas under andra världskriget, med följden att djuren rusar runt och har ihjäl varandra. I sin kontext har passagen snarast funktionen att påvisa krigets surrealism. Men om jag gör en annan metafor av bilden blir det nästan en poetik. Naima Chahboun riktar ljuset mot de figurationer i språket och det kulturella medvetanden som är som mest domesticerade, så tama att poeter sällan vill ta i dem. Talesätt som ”du kan inte jämföra äpplen med päron” trängs med ramsor som ”äppel, päppel”, sagor som Snövit eller Hans och Greta, den på filosofikurser obligatoriska ankan/haren-illusionen med annat vetenskapligt fikonspråk. Sedan öppnar dikten burarna och ingen av dessa vanebildningar gör längre vad de ska, utan ger sig på varandra med en obehaglig och befriande känsla av anarki.

Det finns flera poeter med liknande uppsåt. Elis Monteverde Burraus dikter kan blåsa oväntat liv i muterat vanespråk, eller för att ta någon helt annan så går den italienska poeten Valerio Magrellis paradoxstinna bok *Disturbi del sistema binario* (ung. ”Störningar i det binära systemet”) lös på just haren/ankan med en liknande vilja att ge intellektuella tankevrurpor poetisk lyskraft. Denna ofta lyckade metod hos Chahboun blir i svaga stunder alltför övningsmässig. I ”problem” ges ett tjugotal rader som liknar matteböckernas genomtråkiga problem, fast trimmade med avvikelser som får realpolitiska problem att framträda:

Lars tjänar tjugo procent mer än Eva, som tjänar fyrtio procent mer än Rafael.

Jag har inga problem med tydliga politiska poänger, tvärtom. Problemet med dikterna i ”problem” och enstaka andra rader i boken, är dock att formeln blir

förutsägbar eller aforismen för platt, likt följande rad som förklarar bokens vilja att undvika övertydlighet på ett väl övertydligt sätt:

**/.../ Jag la ifrån mig pekpinnen och tog emot
förstoringsglaset. /.../**

Det kännande diktjagets entré är därför välkommet. Inte för att det rör sig om ett särskilt utelämnande jag som plockar autenticitetpoäng, utan för att det ger svängrum att artikulera en frustration och sorg som i sin förvildade form måste tas på allvar. Ett allvar som stryker över enstaka klumpiga rader. I "tal" blommar jaget ut mitt i vardagens existentiella panik:

/.../ varje minut går jag miste om möjligheter, varje minut undkommer jag med livhanken i behåll, imorgon blir det soppa, ärtor och fläsk, ekologiska ärtor, ekologiskt fläsk, vad tjänar det till att handla, vad tjänar det till att tro /.../

Så rusar rösten på, och utbrister på ett annat ställe "jag tänker på mina barn, vad för slags människor de ska bli". En virrig men brännande fasa för samhället och historiens upprepningar etableras sent i boken som ett parallelltema till kunskapstemat. "Tal" släpper vissa spärrar som stramat upp dikterna innan, skjutsar läsaren med andan i halsen förbi avsnittet "problem" och vidare in bokens sista diktavsnitt "spegel, spegel". Detta börjar lite trevande med en välbekant klagan över postmodernitetens alla narcissistiska skärmar och simulakrala logiker, där "högupplösta skärmar, mångfaldigade" skapar världen "regelbunden, spegelvänd". Sedan följer några av samlingens starkaste dikter. Kanske kommer Chahbouns kunskaper som scenpoet till uttryck i dikternas fina högläsbarhet. Sättet vissa slangaktiga tricks blandas med temperamentväxlingar gör det känslomässigt avväpnande att läsa:

**att säga sanningen
och att ta konsekvensen;**

**no offense, men vi har inte mer
än ett gränsdragningsproblem**

här

**jag skämtar, men
det är skrattet**

**som binder oss samman, det
och hur det plötsligt, utan
föraning, övergår
i gråt**

Sida vid sida med denna affektladdade stämning som närsomhelst kan övergå i gråt, fortsätter olika nyktra röster att fråga saker om kunskap och sanning. När boken når sitt slut måste jag därför konfrontera frågan: Vad är det för kunskap om kunskap Chahbouns dikter vill nå fram till? Dikten själv verkar alltmer tveka på denna punkt:

**/.../ lär den mig
någonting jag inte visste
att jag visste, ställer den frågor
till frågorna, svaren till svars**

nej,

min dikt är den där

den har en Annan skrivit.

Kanske ska detta svar läsas som att språket är en gemensam egendom, där vi kan stirra hur mycket som helst på våra ord utan att åstadkomma exodus ur samhället och historien. Orden leder tillbaka till oss själva som samhällsvarelser, lika instängda däri som fikonstekeln. Den dunkla men våldsamma smärtan i raderna om trollungar eller ekologiskt fläsk å ena sidan, och tvivlet på diktens förmåga att nå en förlösande sanning å andra, är som teman inte totalt avskilda från varandra. Men kopplingen är vag, som bara anas i små brännpunkter:

/.../ förstår jag, eller förstör jag /.../

Frågorna om kunskapens mysterium påminner läsaren om att filosofi och vetenskap väntar någonstans utanför, där de hotar att gå in i poesins rum och reda upp det där med kunskap och sanning. Men de gör aldrig det. Att de ändå planteras ut känns mest som för att låta poesin insistera på sin egna kunskapsform, där våldsamma symboler och metaforer tänker i sina hopp mellan ord. För Chahboun laddar sina skickligt tvinnade språkförvrängningar med affekt bortom det rationella, där dikterna kan explodera i olika möjliga riktningar. Jag inser dock att kunskapsutsagornas åtstramande funktion ofta får mig att sålla bland dessa riktningar. Precis som diktjagets smärta blir politiska och etiska antydningar så otydligt kopplat till frågan om kunskap att jag inte vet vad jag ska göra med dem. Det är lite synd. Jag vill lockas djupare ned i poesins kaotiska kaninhål – där ett äpple är ett äpple är ett äpple tills det plötsligt är ett lömskt fikon – och blir sur på hur Kunskapen envisas med att kalla mig tillbaka och ställa mig till svars: Vad har den här dikten lärt dig? Ty vad dikterna lär mig är ju att det svaret bara kan formuleras på poesins språk. Nej, om sanningen i *Äpplen och päron* är en bedräglig återvändsgränd, är poesins lögn desto mer svindlande:

**Hur hamnade jag här, i en
återvändsgränd, med
fingret på avtryckaren? Jag
följde efter en kanin och åt
en bit av en kaka. Jag fann,
och förlorade, någonting.
Vi kan kalla det oskuld. Vi
kan kalla det en handske. Nu vet
Jag att det finns många slags
hål, och bara några av dem
är fällor. Den var vit.**

Äpplen och päron

Naima Chahboun

Norstedts, 2019

Författarfoto: Kajsa Göransson